بةأيَز شةنانة طوساو سةرؤك كؤماري تةيمووري خؤرهةلآت وفةخرةدين طةرمياني سالَي **2001**

"بەراووردێك لە نێوان تەیمووری خۆرهەڵات و کوردستاندا "

فەخرەدین گەرمیانی

لةم رؤذانةدا قسةو باسَيكي زؤر لةلايةن زؤربةي رؤشنبيران بة جياوازي تويَذةكانيةوة لة ئارادابة و دةرطاي طفتوطؤ و بيرو أا طؤرينةوة لة سةر لاثةأةكاني أؤذنامةوطؤظارو بة تايبةتيش مالَثةأو سايتة كورديةكاني سةر تؤأي "ئينتةرنيَت" كة دةوريَكي بالآيان هةية بؤ طةياندني زانياري و ئةو بيرو بؤضوونانة بة هةموو كورديَكي دةرةوةو ناوةوةي كوردستان (دةستخؤشييان ليَدةكةم بؤئةو خزمةتة مةزنةو ماندوو نةبوونيان ليَدةكةم) دةربارةي ئةوةي كة كورد ضيبكات باشة لةم قؤناغة ناسكةي كة ئَيستا لة ئارادابة ؟ مةبةست لة قؤناغي دواي نغرؤبووني رذَيمي بؤطةن و تاوانباري سةدام حؤسين و هاتنةكايةي ئةطةري طؤرانكاري طةورةو كاريطةر لة ناوضةكة بة طشتي و كوردستان بة تايبةتي. بةشَيكي زؤري ئةو بةريَزانةي كة باسيان دةربارةي ئةم مةسةلة طرنطة كردووة كة دةبَيت هةولَي "جيددي" بدريَت بؤ رَيكخستني ريفراندؤمَيك لة سةرتاسةري كوردستان و بة شَيويةكي رَيكوثَيك بةرَيوة ببريَت. ئةمة كارَيكي هةروا ئاسان و سانا نية بةلَكو ثَيشبيني زؤري ليَدةكرَيت كة ئاستةنط و تةطةرةي بَيتة ريَ ئةطةر هةمة لايةنة نةبَيت. . بة واتاي ئةطةر لةم كارةدا هةموو رَيكخراوو حيزب و لايةنة سياسيةكان و كؤمةلَةكان و جةماوةرلة دةرةوةو ناوةوةي كوردستان بةشداري تَيدا نةكةن و كارئاساني بؤ نةكةن ئةوة سةركةتوونابَيت و ئامانجةكةش ناثَيكَيت. رؤذي 17-07-2003 وتارَيكي براي بةرَيز كاك " مةهدي ئةبوبةكر"م لةسةر مالَثةري كوردستان نَيت خوَيندةوة بة ناونيشاني "بؤ دياري كردني ضارةنووسي كورد كاميان: ليذنةكةي سلَيماني يان ليذنةيةكي نَيو دةولَةتي ريفراندؤم ئةنجام بدات ؟ " دةتوانم بلَيم كاك مةهدي تا رادةيةكي زؤر ضاك توانيوَيتي نيشانةكة بثَيكَيت و من لةطةلَ بؤضوونةكاني ئةو بةرَيزةدام كة كارَيكي ئاوا طرنط و ضارةنووسساز ثَيويستي بة هةموومانة نةك يةك لايةن و طرووثَيك " بَيطوومان ئةو كارةي ئةو كؤمةلَة رؤشنبيرةي سلَيماني كارَيكي مةزنةو جَيطةي رَيزو تةقديرة" و بة هيض شَيوةيةك خوانةخواستة لة و دةستثَيشخةرييةي ئةو دلَسؤزانة كةمناكةمةوة بةلَكوزؤر بةرز دةينرخَينم و ثشتطيري تةواوي ليَدةكةم، بةلآم لةطةلَ بؤضوونةكاني كاك مةهديم كة دةبَيت بة هةولَ و كؤششي كورد لة كوردستان و دةرةوة وا بكةين نةتةوة يةكططرتووةكان و دةولَةتة بريار بة دةستةكان أازيبكةين و رايانكَيشَين بةرةو ئةوةي كة ثشتطيري لةو ريفراندؤمة بكةن ئةطةر وا نةكةين ئةوة لة خؤمان زياتر كةس طوَيمان ليَناطريَت ئةويش هةموومان نا. . . .

کاك مەهدی لە وتارەکەیدا ئاماژەی بە أیفراندۆمەکەی تەیمووری خۆرهەڵات کردبوو، لێرەدا حەز دەکەم هەندێك أۆشنایی بخەمە سەر ئەو أیفراندۆمەی کە لە تەیمووری خۆرهەڵات بەأێوە چوو چونکە بەندە هەر لە سەرتاوە تاکو درووستبوونی حکومەتی سەربەخۆیی تەیموورو تاکو "تەسلیم" کردنەوەی دەسەڵات لەلایەن (UN) ەوە بەشداریم تێدا کردو لە حکومەتە کاتییەکەی UNدا وەك " قایمقام بۆ

ماوەی زیاتر لە 2 ساڵ کارم کرد* " بۆ زانیاری نوێنەری تایبەتی سکرتێری گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان لە تەیموور هەر هەمان بەرێز سیرجیو ڤیێرا دی میلۆ (Mello De Viera Sergio) بوو کە ئێستا لە عێراقەو هەمان پۆستی هەیە".

أاستە بارودۆخی تەیمووری خۆرهەلات و کوردستان هەندێك جیاوازییان هەیە وەك "جوگرافی و سیاسی و . . . هتد بەلام خاڵی لێکچوونیشیان هەیەو پێمباشە هەندێکیان بۆ خوێنەری کوردی بەرێز باس بکەم وەك :

خاڵە جیاوازییەکان:

تەیمووری خۆرهەلات دورگەیەو هەرچوارلای ئاوەو سنووری کراوەیە بەلام کوردستان سنوورەکانی داخراوە " نەك هەر داخراوە بەڵکو سنوورەکانی بە ولاتانی دوژمن تەنراون" بە کوردستان دەوترێ زەوی داخراو " Locked Land" بە واتایەکی دیکە دەروازەی نییە بەسەر دەریاوە.

ژمارەی دانیشتووانی تەیمووری خۆرهەلات 700 تا 800 هەزار کەسە واتە لە ملیۆنێك کەمترن بەلام کوردستان لە 5 ملیۆن کەس زیاترە " مەبەست تەنیا لە کوردستانی باشوورە"

هەموو خەڵکی تەیمووری خۆرهەلات فەلەن "مەسیحین" Roman Catholic تەنیا 50-100 خێزانی موسڵمانی تێدایە کە زۆربەیان بە أەگەز عارەبی ولاتی یەمەنن "بۆ ئاگەداری سەرەك وەزیرانی ئێستای تەیموور ناوی /ماری ئەلکەتیری/ یەو بە أەگەز لە تیرەی " الکثیری" یەمەنی یە " بەلام کوردستان زۆربەی زۆری موسڵمانن.

أووبەری زەوی تەیمووری خۆرهەلات پانایی لە 90 کیلۆمەترو درێژایی لە 120 کیلۆمەتر زیاتر نیە واتە أووبەری هەموو دورگەکە لە 12000 تا 14000 کیلۆمەتری دووجا تێناپەأێت لە کاتێکدا کوردستان زۆر بەرینە دەتوانم بڵێم تەنیا پارێزگای هەولێر دووهەندەی تەیموورە.

هەرچەندە "پارتی سیاسیی" پێش أیفراندۆمەکە لە تەیمووری خۆرهەلات زۆر کەم بوون لە 3 یان 4 پارتی سیاسی تێنەدەپەرین و ئەوانیش لە ژێر چەتری CNRT کە کورتکراوەی " بزووتنەوەی بەرگری بۆ رزگاری گەلی تەیمووری خۆرهەلات" بە "زمانی پۆرتوگاڵی" کۆببونەوە کە سەرۆك کۆماری ئێستای تەیمووری خۆرهەلات بەرێز (XANANA GUSMAO)شەنانە گوسماو رێبەرایەتی دەکرد بەلام هەموو باڵە سیاسییەکانی ناو ئەم بەرەیە یەك دەنگ و یەك بأیارو هەڵوێستیان هەبوو دەربارەی أیفراندۆم و وەرگرتنی سەربەخۆیی بۆ گەلی تەیموور بە پێچەوانەی کوردستان کە دەیان پارت و أێکخراوو کۆمەڵەی تێدایەو هیچیان یەك أایان نیەو هەرکەللەو لە ئاوازێك دەخوێنێ ئەمە نەك هەر لەناوخۆی کوردستان بەڵکو لەدەرەوەش کاریگەری ئەو جیاوازی بیرو أایە زۆر بە زەقی دیارن "کۆمەڵە جۆراوجۆرەکانی کورد لە ولاتانی دەرەوە باشترین نموونەی ئەم بۆچوونەن.

خاڵە لێکچووەکان :

هەردوو گەلی تەیمووری خۆرهەڵات و کوردستان زوڵم وستەمێکی زۆریان لێکراوەو قوربانیەکی زۆریان پێشکەش کردووە لە پێناوی ئازادیدا هەرچەندە لە تەیموور لە چاوکوردستاندا زۆر کەمتربووە.

هەردوو وڵات بەزۆر داگیرکراوەو بە زۆر لکێندراوە بە وڵاتانی دیکەوە تەیموور بە ئەندۆنیسیاو کوردستان بە عێراق و تورکیاو سوریاو ئێرانەوە.

جیاوازی تەواوی هەردوو گەل لە بارەی "زمان ـ کلتوور ـ رەنگ و روخسار ـ بەرگ و. . . هتد" لە گەڵ وڵاتی داگیرکەری هەردوو گەلی تەیموورو کورددا.

دەوڵەمەندی هەردوو وڵات لە بارەی سامانی کانزاکانەوە وەك نەوت، گاز، زیأ، خوێ و. . هتد و سامانی سروشتی وەك بەردی کاشی و مەأمەأ، دارستان، ئاوی أووبارو کانی سازگارو، ئاژەڵی ماڵی و کێوی و. . . هتد کە لە جیاتی ببنە هۆی بەختەوەری و خۆشگوزەرانی بۆ هاوڵاتیان کەچی بەهۆی داگیرکەرەوە هەردەم بووەتە مایەی کوێرەوەری و نەهامەتی بۆ هاوڵاتییانی هەردوولا.

پاش باسکردنی خاڵەکانی جیاوازی و لێکچوون با بزانین چۆن گەلی تەیمووری خۆرهەڵات توانییان سەرنج و أای گشتی جیهان أاکێشن بۆ لای خۆیان و دۆزەکەیان بگاتە ئەو ئاستەی کە وڵاتانی بأیار بەدەست وەك ئەمەریکاو بەریتانیاو ئوسترالیا پاڵپشت و کۆمەکی تەواویان بکەن بۆ ئەوەی UN بأیارێك دەرکات تاکو أیفرۆندامێك بەأێوە بچێت بە تەواوی ئازادی لەسەرتاسەری دورگەکەدا تاکو أای تەیمووریکان وەرگرن تا بزانن سەربەخۆیی هەڵدەبژێرن یان مانەوە لەگەڵ ئەندونیسیا؟ هەموو تەیمووریەکان کەوتنە خۆیان لە دەرەوەی وڵات چونکە ناوەوەی وڵات دەرفەتی ئەوەی نەبوو کە بە ئاشکرا هیچ بکرێت بۆیە قورسایی هەوڵەکان لە دەرەوە دەستیپێکرد بە تایبەتی ئەو کەسانەی کە باری أۆشنبیریان بەرزو خاوەن قەڵەم و نووسین و هەندێکیشیان ئەکادیمی و هەڵگری بأوانامی دکتۆراو ماستەر بوون و لە زانستگای جیاجیادا کاریان دەکرد بۆ نموونە بەأێز دکتۆر خوزێ أامۆس هۆرتا (Jose Ramos Horta) هەڵگری خەلاتی نۆبڵ بۆ ئاشتی ساڵی 1996 و ئیستا وەزیری کاروباری دەرەوەی تەیموورە و چەندین کەسایەتی دیکەی لە و چەشنە کەوتنە خەباتێکی بێووچان بۆ أاکێشانی أای گشتی دەوڵەتانی ئەوروپاو ئەمەریکاو ئوسترالیا و أێکخستنی أێپێوان و پرۆتێست کردنی زۆرو زەوەندە لە هەموو ئەو وڵاتانەی کە خەڵکی تەیمووری لێبوون وەك وڵاتی کۆلۆنیالی پێشووی تەیموور پۆرتوگال ئەودوای وڵاتانی و ئوسترالیاو بەریتانیاو فەرەنسا و. . . هتد. ئەمە لەسەر ئاستی دەرەوە بەلام لە ناوەوەی وڵات بە هەماهەنگی و أاوێژ لەگەڵ سەرکردەکانی دەرەوە هەڵمەتی فێرکردن و ئاگەدار کردنەوەی جەماوەر بەردەوام بوو کە ئەگەر توانرا وڵاتانی بأیار بەدەست و UN أازیبکرێن بۆ أیفراندۆم لە تەیموور ئەوە ئەی گەلی تەیموور ئاگەدار بن دەنگ بدەن بۆ سەربەخۆیی و جیا بوونەوە لە ئەندونوسیای داگیرکەر و تاکە أێگای أزگاریتان سەربەخۆیی یە نەك مانەوە لە چوارچێوەی ئەندونوسیا. بەم چەشنە بەردەوام بوون ئەمە لە کاتێکدا بوو کە نە أزگار بوون و نە أیفراندۆم و تەنانەت نیشانەشی نەبوو بەلام کارامەیی و دڵسۆزی و قۆستنەوەی هەڵکەوتنی هەل و فرسەت بۆ تەیمووریەکان لە لایەن سەرکردەکانیانەوە گەورەترین هیوا بوو بۆ گەلی تەیمووری خۆرهەڵات. ئەوان بێووچان بانگی سەربەخۆیی و ئازادییان دەدا بە گوێی تەیمووریەکاندا بە تەواوی پێچەوانەی سەرکردەکانی کوردستان کە لە هەموو دامودەزگا حیزبیەکانی خۆیان شەوو أۆژ دەهۆڵ و زوأنای پاراستنی یەکپارچەیی خاکی عێراق دەکووتن و مێشك و گوێی گەلی کوردیان وأووکا س کردووە.

ئێستا کوردستان هەردوو ئەگەرەکەی لە بەردەستدایە " دەرەوەو ناوەوەی کوردستان" ئەی باشە فرسەت لەمە گەورەتر بۆ کێ هەڵکەوتووە ؟ کەی ئیتر کاتی ئەوەیە ئێمە یەکپارچەیی خاکی عێراق بپارێزین ؟ تاکەی خاوەن ولات و ئالای خۆمان نەبین ؟ بۆ تەیمووری خۆرهەلات و باشووری سودان و بیابانی خۆرئاوا مافی أیفراندۆمیان هەبێت بۆ بۆ کورد نابێت ؟ یان ئێمە خۆمان وەك سەرکردەکانمان دەڵین هەرگیز باسی جیابوونەوە ناکەین و بڤەیە تاکو دڵی برا عارەب و تورکەکانمان نەأەنجێن ؟ کەممان پێکراوە لە لایەن ئەو برایانەوە ؟

لێرەدا حەز دەکەم بەسەر هاتێکتان بۆ بگێأمەوە هەرچەندە بچووکە بەلام ناوەرۆکەکەی زۆر مەزن و دڵتەزێنە، لە تەیمووری خۆرهەلات لە کۆبوونەوەیەکی گەورە لە گەلٚ پارێزگارو قایمقامەکانی دەڤەری مانەتوتو Manatotuکە من کارم لێدەکرد پارێزگار داوای لێمان کرد هەرکەسە ناوی خۆمان و هاوولاتی کام ولاتین پۆستی ئێستامان چیە پێشکەش بکەین، کە نۆرە هاتە سەرمن گوتم " ناوم فەخرەدین گەرمیانیەو خەڵکی کوردستانم و قایمقامی لاکلوبارم Laclobar " لێرەدا یەکسەر کە ژنە دیپلۆماتێکی خەڵکی ولاتی بولگاریا و ئەفسەری مافی مرۆڤ بوو لە تەیموور هەڵیدایەو بە منی گوت " **خۆ کوردستان ولات نیە مەبەستی ولاتێکی سەربەخۆ نیە و نابێت بڵێم خەڵکی کوردستانم و دەبێ بڵێم عێراقیم** " لەوکاتەدا ئەگەر بۆم بکرایە سەری ئەو ژنەم هەڵدەکەند هەرچەندە دەشمزانی کە قسەکەی أاستە، لێتان ناشارمەوە تا ئیستاش بەقەدەر یەك دونیا قینم لەو ژنەیە و ماوەی دووساڵیش لە تەیموور قسەم لە گەلی نەدەکرد هەرچەندە چەندین جار داوای لێبوردنی لێکردم و دەیگوت بە هیچ قەستێکی خراپ ئەو قسەیەی نەکردووە بەلام من تازە کورد گوتەنی بەرازم بدیتبایە نەك ئەو ژنە. . . ئەوجا بەدەم ژانی ئەو قسەوە تا ئیستاش دەتلێمەوە و نازانم تاکەی هەروا دەبین ؟

بەهەرحاڵ دەبێ فریای خۆمان بکەوین و تا زووە درەنگە بۆ أیفراندۆم و سلاو لە هەموو ئەو کەسانە دەکەم کە بە هەرشێوەیەك بێت خەبات دەکەن بۆ گەیشتن بە ئامانجی دابین کردنی سازدانی أیفراندۆمەکەو دڵنیام لە ئەنجامەکەی گەر بکرێت.

با هەموو پێکەوە دەست بەکار بین لە پێناوی أزگاری گەلەکەمان چونکە بە لاچوونی سەدام و بەعس أزگاری ئێمەی کورد مسۆگەر نیە و کەسیش ناتوانێت بەأاستی بیرو هزری ناوەوەی سەرەك ئۆپوزسیۆنی عارەبەکان بەأاستی بخوێنێتەوە تابزانین چییان لە ژێر سەردایە بۆ کورد و بە هیچ جۆرێك جێگەی بأوا نین.

.

کۆنگۆی دیموکرات – ئەفریکا

2003/07/31

تێبینی کوردستان نێت:

ئەم نووسینە بیروبۆچوونی نووسەرەکەیەتی، کوردستان نێت لێی بەرپرسیارنییە.